

Introduktion

Agnes S. Arnórsdóttir og Jens A. Krasilnikoff

Denne bog om køn i historien udspringer af en seminarrække, som blev afholdt ved Historisk Institut ved Aarhus Universitet i foråret 2002. Alle bidragydere med undtagelse af professor Ida Blom fra Bergen var på daværende tidspunkt ansat ved instituttet. Det viste sig, at medarbejderne nogenlunde kunne dække en kronologisk diskussion af temaet køn i historien, men ud fra hver deres forskellige historiske områder. Således drøftede Jens A. Krasilnikoff og Agnes S. Arnórsdóttir kønsforhold i henholdsvis oldtidens Grækenland og middelalderens Vesteuropa, mens Nina Koefoed, Merete Bøge Pedersen og Anne Trine Larsen berørte forskellige aspekter af dansk historie i henholdsvis 1700-, 1800- og 1900-tallet. Bogens bidrag er imidlertid også forbundet på andre måder; seminarrækken tog med Ida Bloms bidrag udgangspunkt i en generel introduktion til de virkninger, kønshistoriske forskningsfelter har haft i den tidligere forskning. Inspireret af Ida Bloms foredrag fremlagde Jens A. Krasilnikoff og Agnes S. Arnórsdóttir indblik i den tidligere forsknings arbejde med kønshistoriske problemstillinger i henholdsvis oldtid og middelalder og pegede desuden på flere muligheder for videre arbejde med det kønshistoriske perspektiv i de to perioder. Nina Koefoed, Merete Bøge Pedersen og Anne Trine Larsen talte alle over afgrænsede problemstillinger, men refererede løbende til resultaterne fra de første tre foredrag og gav vurderinger af den nyere forskning, der relaterer sig til deres respektive emner. På denne måde kan man forstå *Køn i historien* som en bog, der udgør en sammenhæng i kraft af sine tematiske og kronologiske rammer, og i kraft af den gensidige inspiration og det slægtskab, som bandt seminarrækkens bidrag sammen.

Bogen indeholder omarbejdede udgaver af de holdte foredrag i seminarrækken og indledes med en artikel af Ida Blom om køn som analysekategori i historisk forskning. Artiklen giver tillige en historiografisk oversigt over udviklingen inden for kønshistorisk forskning. I det sene 1700-tal var den præget af en essentialistisk-

biologisk kønsforståelse, mens debatten i 1800-tallet var præget af diskussioner om kvindeundertrykkelse og om kvinders økonomiske rettigheder. Det var først i kølvandet på den nye kvindebevægelse i 1960'erne og 1970'erne, at interessen for kvinde- og kønshistorie genopstod, nu først og fremmest som en akademisk disciplin. Denne udvikling førte til en række nye landvindinger inden for forskellige historiske emner, noget som mange af bidragene her illustrerer. De handler både om en ny forståelse af centrale historiske begreber såsom arbejde og politik og om at opdage, i hvor høj grad regulering af seksualitet og kønsbestemte normer har været vigtige for den historiske udvikling. Blom understreger også betydningen af at bruge køn som analysekategori i tværkulturelle historiske studier.

Efterfølgende præsenterer Jens A. Krasilnikoff en række eksempler på, hvorledes den tidligere forskning har forholdt sig til og forvaltet kønshistoriske problemstillinger i oldtidsforskningen, og viser dernæst, ad hvilke veje forskningen bevæger sig i disse år. Refleksioner over kønnets betydning indgik som dele af større, sammenhængende litterære fremstillinger fra den græske oldtid. Der eksisterer imidlertid ikke fra den græsk-romerske oldtid et samlet værk om kvinder, mænd eller begge køn. I stedet har oldtidsforskningen med skiftende held udnyttet de informationer og refleksioner, der afspejler de holdninger til kønnene, som fandtes og cirkulerede i oldtidens Grækenland. Jens A. Krasilnikoff viser afslutningsvis, hvorledes denne information både kan udnyttes til at perspektivere økonomisk- og mentalitetshistoriske problemstillinger, og hvorledes anlæggelsen af et kønsperspektiv kan udnyttes til at bevæge andre, traditionelle forskningsfelter i nye retninger.

Agnes S. Arnórsdóttir tager udgangspunkt i den forskningshistoriske udvikling, der knytter sig til forhold i den høviske kultur. Undersøgelser af, hvordan middelalderens æresbegreb var knyttet til både køn og kærlighed, har til dels deres rødder i den ældste kvindehistoriske forskning. I den blev der fokuseret meget på kvinders position, mens den nyeste forskning i større grad har undersøgt kulturen i et kønsperspektiv. Denne udvikling fra at fokusere på middelalderens kvinder til køn er et resultat af 1970'ernes og 1980'ernes forskningsudvikling. Rødderne til denne „moderne“ forskning findes dog langt tilbage hos nogle af 1700- og 1800-tallets forfattere, som viste interesse for både kvinderne og familielivet.

Agnes S. Arnórsdóttir fokuserer på, hvordan beskrivelser af middelalderens konflikter og kærlighedsidealere blev overleveret til eftertiden. Kildematerialet indbyder særlig til drøftelse af spørgsmålet om kærlighed og middelalderens krigerkultur i et kønsperspektiv. I artiklen gives en historiografisk baggrund for denne diskussion, krigerens kærlighed til kvinder skildres, og det viser, hvordan forestillinger om liv og død genspejler middelalderens syn på ære.

Nina Koefoed undersøger med sit bidrag konstruktionen af køn i relation til kategorierne seksualitet, ægteskab og forældreskab. Med udgangspunkt i Christian V's Danske Lov (1683) undersøger hun indledningsvis, hvorledes man under enevælden regulerede uægteskabelig seksualitet, for derefter at følge forandringer i reguleringen af førægteskabelig seksualitet gennem 1700-tallet via udvalgte lovændringer (forordninger). I den sammenhæng betragtes lovgivningen om de uægte børns vilkår som en naturlig del af reguleringen af den uægteskabelige seksualitet. Bidraget bevæger sig på det normative niveau og afsøger dermed, hvorledes det enevældige styre officielt – ideologisk og politisk – betragtede kønnene og deres forpligtelser i forhold til seksualitet, ægteskab og forældreskab – hvordan mænd og kvinder blev klassificeret i forhold til deres seksuelle og reproduktive handlinger og handlemuligheder.

Nina Koefoed viser, at mænd og kvinder blev stillet lige for loven i relation til deres seksuelle gerninger, i den forstand at de i udgangspunktet blev regnet for lige ansvarlige for et uægteskabeligt seksuelt forhold. De var begge syndere, og begge parter kunne udlægges som „agerende“ og „initiativtagere“. Men nuancer i loven viser imidlertid en betragtelig differentiering af rettigheder og pligter, som direkte afhang af køn.

Merete Bøge Pedersens bidrag former sig som en undersøgelse af de forskellige grundsætninger, som henholdsvis Danske Lov fra 1683 og Straffeloven af 1866 baserede sig på. Det er denne ændring de to love imellem, artiklen har til formål at illustrere. Hovedvægten lægges i denne forbindelse på den ændring, som skete i løbet af det 19. århundrede, og vel at mærke udelukkende i forhold til synet på ægteskab og seksualitet. Merete Bøge Pedersen fokuserer fortrinsvis på selve lovgivningen, men derudover bliver andre retsvidenskabelige, medicinske og teologiske kilder også inddraget.

Ved indgangen til det 19. århundrede var Danske Lov stadig i kraft som landets straffelovbog. Merete Bøge Pedersen iagttager, hvorledes

der i løbet af det 18. århundrede var kommet så mange nye forordninger til, at strafferetten var mildt sagt uigennemsigtig. Som det 19. århundrede skred frem, blev talen om en grundlæggende lovrevision da også mere og mere intens. Værdierne ændredes, og i takt hermed ændredes også lovgivningsfortolkningerne. Merete Bøge Pedersen demonstrerer, hvorledes det samfund, der tegnede sig i midten af det 19. århundrede, vurderet ud fra Straffeloven af 1866, umiddelbart var mindre sædeligt end det, som tegnede sig mod slutningen af det 17. århundrede, da Danske Lov blev vedtaget. Der var i hvert tilfælde sket noget med den mandlige seksualitet: Mens manden ifølge Danske Lov ofte blev straffet hårdere end kvinden for forbrydelser imod sædeligheden, så blev han ifølge Straffeloven af 1866 slet ikke straffet eller straffet på lige fod med kvinden.

I bogens sidste bidrag griber Anne Trine Larsen fat i vores nærmeste fortid, idet hun tager udgangspunkt i den „rygmarvsreaktion“, som vi i samtiden angiveligt møder kønsperspektivet med: Køn ækvi-valerer med kvinder. Når vi siger køn, tænker vi ikke på mænd, i hvert fald formulerer vi ikke mænd som køn. På forskellige måder viser Anne Trine Larsen, at kun kvinder betragtes som „køn“; de var først til at blive identificeret med (deres) køn, og hvordan kom de til at være det? Hvem var det, disse få kvinder skulle ligestilles med? Anne Trine Larsen stiller de to grundspørgsmål „hvad er køn?“ og „hvad er ligestilling?“ for efterfølgende med disse udgangspunkter at diskutere, hvordan kønnene blev ligestillet med hinanden i Danmark i løbet af det 20. århundrede. Hun viser, at i spørgsmålet om køn og ligestilling har kvinden vitterligt været først og eksisteret i bestemt form. Men ved at inddrage de nyere kønsteorier og -historier kan Anne Trine Larsen imidlertid pege på, at kvinden var et ideal skabt af politikken, og at kvinder såvel som mænd citerer idealet i en uendelighed af former.

Køn i historien er ikke en bog, som primært handler om, hvordan fortidens kvinder og mænd har levet. Målet har snarere været at give nogle eksempler på, hvordan kønskritiske overvejelser kan føre den historiske forskning frem til ny kundskab om fortiden. Det er bogens budskab, at en læsning af historisk kildemateriale i et kønsperspektiv giver mulighed for at formulere nye problemstillinger og dermed også frembringe ny viden. Vi håber, at bogen vil kunne bruges som inspiration for historikere, som fremover ønsker at benytte sig af køn som analysekategori i historieforskningen.

Afslutningsvis vil vi rette en tak til publikum, der med spørgsmål og diskussion bidrog til at seminaret blev en succes. En stor tak skal rettes til Statens Humanistiske Forskningsråd og Aarhus Universitets Forskningsfond for økonomisk støtte til udgivelsen. Aarhus Universitetsforlag og især Anette Juul Hansen skal ligeledes takkes for godt samarbejde og stor tålmodighed.